

Về xây dựng quy chế tổ chức các diễn đàn khoa học của trí thức

Hiện nay, nhu cầu phải có một cơ chế về tổ chức các diễn đàn khoa học của giới trí thức khi tham gia các hoạt động tư vấn, phản biện và giám định các chủ trương, chính sách, các dự án phát triển kinh tế - xã hội là rất cần thiết. Đó cũng chính là nhu cầu có một môi trường lành mạnh để tạo điều kiện cho giới trí thức tham gia đóng góp ý kiến cho sự phát triển của đất nước.

Vai trò quan trọng của trí thức

Thuật ngữ tầng lớp trí thức (intelligentsia) xuất hiện lần đầu tiên ở Nga vào nửa đầu thế kỷ XIX đã mang một ý nghĩa khá rõ ràng, đó là những người không chỉ có học vấn hay trình độ chuyên môn cao, mà hơn hết phải là những người quan tâm và có chính kiến trước những vấn đề chính trị - xã hội nóng bỏng của thời cuộc.

Bách khoa toàn thư Pháp, tập X định nghĩa: *Trí thức là một phạm trù lịch sử. Trong các nước khác nhau khái niệm trí thức có khác nhau. Trong các thời đại khác nhau chức năng của trí thức cũng khác nhau... Người ta có thể chia trí thức thành kỹ sư và quan chức, thành nhà phản biện xã hội. Trí thức là những người làm việc lao động trí óc có học vấn, có kiến thức nghề nghiệp trong các lĩnh vực khác nhau của khoa học, kỹ thuật và văn hoá* (Tủ điển tiếng Nga, C.I. Ozegov chủ biên¹).

“Trí thức là tầng lớp xã hội của những người làm nghề nghiệp là lao động trí óc, là phát triển và phổ biến văn hoá” (Đại từ điển Bách khoa Xô Viết²).

Nghị quyết Hội nghị lần thứ 7 Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa X về xây dựng đội ngũ trí thức trong thời kỳ đẩy mạnh công

nh nghiệp hoá, hiện đại hoá đất nước (Nghị quyết số 27-NQ/TW, ngày 6.8.2008) thì định nghĩa: trí thức là những người lao động trí óc, có trình độ học vấn cao về lĩnh vực chuyên môn nhất định, có năng lực tư duy độc lập, sáng tạo, truyền bá và làm giàu trí thức, tạo ra những sản phẩm tinh thần và vật chất có giá trị đối với xã hội.

Như vậy, có rất nhiều quan niệm khác nhau về trí thức nhưng tựu trung lại: trí thức là những người có trình độ học vấn, lao động trí óc, sử dụng trí thức trong lao động, sáng tạo. Xã hội loài người đã trải qua xã hội nông nghiệp, công nghiệp và hiện nay đã bước vào nền kinh tế tri thức. Có thể thấy, vai trò của trí thức ngày càng trở nên quan trọng. Và đặc biệt đây là thời đại họ là chủ, là tầng lớp có vị trí quyết định trong quá trình phát triển. Tài nguyên thông tin - trí thức đã trở nên quan trọng hơn tất cả các loại tài nguyên khác vì lao động trí óc mang lại hiệu quả kinh tế - xã hội cao hơn nhiều so với lao động chân tay.

Ở Việt Nam, xuyên suốt chiều dài lịch sử dân tộc, các chủ trương, chính sách của Đảng và Nhà nước ta đều có sự nhất quán trong việc nhận định vị trí, vai trò của trí thức đối với đất nước cũng như sự nghiệp cách mạng. Từ xa

xưa, ông cha ta đã xếp trí thức ở vị trí hàng đầu: “nhất sĩ, nhì nông”, “sĩ - nông - công - thương”. Năm 1442, vua Lê Thánh Tông đã cho khắc lên văn bia ở Quốc Tử Giám dòng chữ: *“Hiền tài là nguyên khí của quốc gia, nguyên khí thịnh thì thế nước mạnh, nguyên khí suy thì thế nước hèn và càng xuống thấp”*. Ở thế kỷ thứ XVIII, nhà bác học Lê Quý Đôn đã nhận định: “phi trí bất hưng”. Cũng như vậy, Đảng ta đã nhận thức được vị trí, vai trò của trí thức từ rất sớm, ngay trong Chính cương vắn tắt năm 1930, Bác Hồ đã đề nghị và thuyết phục tầng lớp trung nông, trí thức, tiểu tư sản đứng về phía cách mạng. Bác đã từng nói: *“Trí thức là tài sản, là vốn liếng quý báu của dân tộc, không sợ thừa mà chỉ sợ thiếu và cũng chỉ có cách mạng mới trọng và sử dụng đúng trí thức”*. Xuất phát từ quan điểm đó, Bác Hồ đã thu hút rất nhiều trí thức được đào tạo ở nước ngoài cũng như nhiều nhân sĩ trí thức trong nước tham gia phục vụ cho công cuộc kháng chiến cứu nước như: Trần Đại Nghĩa, Phạm Huy Thông, Trần Đức Thảo, Dương Bạch Mai, Trần Hữu Tước... và chính những trí thức này đã góp phần không nhỏ trong thắng lợi của cách mạng Việt Nam.

Thực tế trong những năm qua, bằng lao động trí óc của mình,

Ý KIẾN NHÀ KHOA HỌC

giới trí thức có thể trực tiếp tham gia thể hiện những chính kiến, đóng góp ý kiến của mình về các vấn đề quan tâm thường rất hạn chế về số lượng người tham gia và thời gian trao đổi, thảo luận thường không nhiều nên kết quả còn hạn chế.

đội ngũ trí thức nước ta đã tạo ra những giá trị tinh thần và vật chất có hàm lượng trí tuệ cao, truyền bá những tri thức khoa học, tuyên truyền đường lối của Đảng, pháp luật của Nhà nước, bảo tồn và phát triển các giá trị văn hóa của dân tộc, góp phần quan trọng vào việc bồi dưỡng, đào tạo nguồn nhân lực đáp ứng yêu cầu của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước. Chúng ta có thể tự hào về những đóng góp của đội ngũ trí thức thời gian qua và tiềm năng của họ trong tương lai. Họ có vị trí và vai trò quan trọng trong sự nghiệp xây dựng và phát triển đất nước, đặc biệt là trong xu thế hội nhập và phát triển trong nền kinh tế tri thức của thế giới hiện nay, tuy nhiên tiếng nói của đội ngũ trí thức chưa thực sự được quan tâm và có giá trị đúng mức.

Cần có một diễn đàn khoa học cho giới trí thức

Trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, nhiều chủ trương, chính sách quan trọng của Đảng và Nhà nước đã được đưa ra và thực hiện, tuy nhiên nhiều tri thức chưa có cơ hội để thể hiện chính kiến cũng như đóng góp ý kiến để giúp Đảng và Nhà nước hoàn thiện những chủ trương, chính sách đó. Để có được những đóng góp thiết thực cho các chủ trương, chính sách phát triển kinh tế - xã hội một cách kịp thời nhất thì tầng lớp trí thức cần một diễn đàn để có thể thể hiện được trách nhiệm và nghĩa vụ của mình. Một diễn đàn như thế hiện nay còn chưa có ở nước ta.

Một số diễn đàn trí thức hiện nay hầu hết là tự phát, đặc biệt là các trang mạng điện tử. Số lượng diễn đàn của trí thức trên các trang mạng điện tử đang ngày càng gia tăng. Tuy nhiên, các diễn đàn tự phát do một hoặc một số người lập ra, thu hút chủ yếu những người có cùng mối quan tâm, tham gia một cách tự do. Đặc điểm của các diễn đàn này là số lượng các thành viên tham gia tương đối đông đảo và đa dạng ở mọi thành phần, lứa tuổi và ở khắp mọi nơi. Kết quả hoạt động của các diễn đàn này đơn thuần chỉ là sự trao đổi ý kiến, chia sẻ kinh nghiệm của các thành viên tham gia, không đi đến một sự thống nhất nào. Thông thường, những diễn đàn trên các báo điện tử rất khó để kiểm soát nội dung, số lượng người tham gia. Có thể kể đến một số diễn đàn được đánh giá khá cao, do các cơ quan, tổ chức có uy tín thành lập, như: diễn đàn kinh tế (VEF), diễn đàn khoa học công nghệ, diễn đàn khoa học xã hội và nhân văn... Tuy nhiên, nhìn chung, các diễn đàn này vẫn chưa đáp ứng được hoạt động tư vấn, phản biện, giám định đối với các chủ trương, chính sách của Đảng và Nhà nước.

Bên cạnh đó, diễn đàn trên các tờ báo mạng, báo in thu hút được rất nhiều sự quan tâm của mọi tầng lớp nhân dân nhưng chất lượng về mặt tư vấn, phản biện, giám định các chủ trương, chính sách kinh tế - xã hội còn rất mờ nhạt, chưa có hiệu quả cao.

Tại các hội nghị, hội thảo - nơi

Trong bối cảnh đó, Liên hiệp các Hội KH&KT Việt Nam (Liên hiệp hội) là tổ chức chính trị - xã hội của giới trí thức KH&CN Việt Nam, với nhiệm vụ trọng tâm là tư vấn, phản biện và giám định các chương trình, chủ trương, chính sách của Đảng và Nhà nước về phát triển kinh tế - xã hội, đã và đang nỗ lực thực hiện tốt nhiệm vụ và chức năng của mình. Tuy nhiên, làm sao để thu hút được sự tham gia của đông đảo tầng lớp trí thức vào hoạt động này là một vấn đề tương đối khó khăn. Để tầng lớp trí thức có một diễn đàn khoa học thực sự, có thể thể hiện được vai trò của mình khi tham gia tư vấn, phản biện và giám định các chủ trương, chính sách, các dự án phát triển kinh tế - xã hội thì việc phải có một cơ chế nhằm phát huy vai trò của trí thức khi tham gia các hoạt động nêu trên là rất cần thiết.

Việc thiếu vắng một cơ chế cũng như môi trường lành mạnh để tạo điều kiện cho giới trí thức tham gia vào các hoạt động tư vấn, phản biện, giám định đã làm giảm đáng kể các giá trị mà giới trí thức có thể mang lại khi đóng góp ý kiến cho phát triển đất nước. Mặt khác, việc thiếu một cơ chế của Nhà nước nhằm quản lý việc trí thức tham gia các hoạt động này đôi khi dẫn đến xuất hiện những diễn đàn tự phát, là môi trường để cho các phần tử xấu lợi dụng để thực hiện những mục đích cá nhân không chính đáng...

Xuất phát từ những lý do nêu trên, thiết nghĩ cần phải có một

Ý KIẾN NHÀ KHOA HỌC

ngiên cứu, đánh giá đầy đủ nhằm “Xây dựng quy chế về tổ chức các diễn đàn khoa học của trí thức khi tham gia các hoạt động tư vấn, phản biện và giám định các chủ trương, chính sách, các dự án phát triển kinh tế - xã hội”. Đây là một nhu cầu rất cấp thiết đối với giới trí thức của đất nước hiện nay. Việc xây dựng quy chế này sẽ có ý nghĩa thực tiễn sâu sắc, giúp các cơ quan quản lý nhà nước có được những công cụ hữu hiệu để quản lý hoạt động của các diễn đàn khoa học, nhằm phát huy vai trò của trí thức khi tham gia các hoạt động tư vấn, phản biện và giám định các chủ trương, chính sách, các dự án phát triển kinh tế - xã hội của đất nước.

Một số khuyến nghị về xây dựng quy chế tổ chức các diễn đàn khoa học của trí thức

Diễn đàn tư vấn, thảo luận một cách tự do, dân chủ

Trước tiên, diễn đàn trí thức phải tạo ra một sân chơi bình đẳng, không phân biệt danh hiệu, bằng cấp, địa vị, nhà nước - tư nhân... Diễn đàn cần phát huy trí tuệ độc lập, tôn trọng ý kiến đa chiều, tự do tư tưởng, không “chụp mũ”. Lãnh đạo không làm thay công việc của chuyên gia, cũng không giới hạn việc tham khảo ý kiến trong đội ngũ trí thức tham mưu trực tiếp. Tôn trọng tự do tư tưởng, khuyến khích trí thức nói thẳng, nói thật. Có cơ chế xem xét nghiêm túc để tiếp thu ý kiến phản biện, tránh tiếp nhận ý kiến một cách hình thức. Thực tế, chúng ta còn có sự hiểu biết khác nhau, hoặc mơ hồ về phản biện, còn nghi ngại rằng phản biện là “phản động”. Đó là điều hoàn toàn có thể hiểu được, vì chúng ta đang trên con đường dân chủ hóa, mọi cái còn mới. Vì vậy cần có thời gian để làm quen, vận dụng và phát triển hoạt động

phản biện.

Trí thức tham gia diễn đàn được tiếp cận, khai thác, sử dụng các tài liệu liên quan đến đường lối, chính sách, dự án phát triển kinh tế - xã hội cần tư vấn, giám định, phản biện theo quy định của pháp luật. Trong trường hợp có ý kiến khác với quan điểm của Đảng và Nhà nước thì tổ chức, cá nhân trí thức, nhóm trí thức có quyền bảo lưu ý kiến của mình và tiếp tục nghiên cứu, đề xuất, khuyến nghị với các cơ quan Đảng và Nhà nước có trách nhiệm.

Diễn đàn tư vấn dựa trên cơ sở khoa học

Những gì không dựa trên khoa học, không khách quan phải loại bỏ. Những gì mập mờ, che đậy kiểu tốt khoe, xấu che đều không thích hợp... Trên diễn đàn, mọi ý kiến đều được tôn trọng, kể cả ý kiến đa chiều, thiểu số. Tất cả chân lý đều được xác định, thuyết phục dựa trên cơ sở khoa học. Mục tiêu là làm lợi cho xã hội, vì sự phát triển đất nước, chứ không chỉ vì một nhóm người nào đó.

Cần có sự tôn trọng, hiểu biết lẫn nhau giữa trí thức và nhà quản lý

Sự “lắng nghe” của các cấp lãnh đạo là điều mà trí thức hiện nay đang quan tâm. Bởi điều quan trọng của quản lý nhà nước, quản lý xã hội trong thời đại mới là phải dựa trên sự lắng nghe và tôn trọng lẫn nhau, phải dựa trên nguyên tắc công khai, dân chủ, cởi mở. Hiện nay, có nhiều ý kiến cho

rằng chúng ta đang thiếu những điều kiện để tầng lớp trí thức có thể đóng góp được nhiều cho các nhà lãnh đạo, quản lý. Việc tư vấn sẽ có hiệu quả khi và chỉ khi: 1) Nhà lãnh đạo, quản lý biết trân trọng và biết làm việc với chuyên gia tư vấn; 2) Có những chuyên gia tư vấn thật sự xứng đáng về phẩm chất và tài năng; 3) Quốc gia có những thể chế chính trị, kinh tế, xã hội thích hợp.

Diễn đàn hoạt động dựa trên nguyên tắc tuân thủ pháp luật

Có ý kiến cho rằng, cần xây dựng một quy chế riêng cho diễn đàn trí thức. Tuy nhiên, chúng ta sống và làm việc theo pháp luật. Do vậy, cần phải hoàn thiện pháp luật và những quy định hiện có để tạo điều kiện thuận lợi cho các hoạt động tư vấn của trí thức nói chung, diễn đàn nói riêng. Các diễn đàn/tổ chức/viện khoa học phải có tư cách pháp nhân tương tự như những đơn vị/tổ chức kinh tế, xã hội khác. Đồng thời, cần công khai thu thập những ý kiến của đông đảo trí thức. Khi có được một khung pháp lý dân chủ, cởi mở thì không chỉ riêng diễn đàn này mà còn có thể nhiều diễn đàn khác, và các tổ chức dân sự khác có thể phát triển, các ý kiến đóng góp của trí thức cho việc phát triển kinh tế - xã hội sẽ ngày càng nhiều và chất lượng hơn ■

^{1,2} Phạm Tất Dong (1995), sđd.